

Een wolf steekt op 7 maart 2015 bij Wezuperbrug de weg over. Foto Wilma van Erp-de Hart

In rap tempo naar Noord-West-Europa

De raadselachtige opmars van de goudjakhals

Je hoort er lang niet zo veel over, maar ook het kleine neefje van de wolf timmert in Europa stevig aan de weg. Traditioneel kennen we de goudjakhals (*Canis aureus*) uit landen als Bulgarije, Griekenland en Turkije, maar de soort breidt zich snel uit richting het noorden en het westen. Bij onze oosterburen is hij al waargenomen. De opmerkelijke opmars van de jakhals is door de nodige raadsels omgeven. Zo is het onduidelijk waardoor hij wordt veroorzaakt. Een nog prangender vraag is in welk “hokje” de oprukkende jakhalzen thuishoren. Zijn het exoten die moeten worden uitgeroeid, of verdienen ze juist bescherming? Ook als de jakhals opduikt in de Lage Landen? Twee biologen en een jurist namen de jakhalzenexpansie en de bijbehorende raadsels onder de loep.

Arie Trouwborst

De goudjakhals is een hondachtige die qua formaat tussen vos en wolf in zit. Eigenlijk is hij nauwer verwant aan de wolf en de coyote dan aan de zadeljakhals uit de Afrikaanse

documentaires. Goudjakhalzen komen voor in delen van Afrika, Azië en Europa. Het zijn opportunistische, in groepsverband levende roofdieren die hebben bewezen in uiteenlo-

pende habitats uit de voeten te kunnen. Ook in de omgeving van de mens, zolang ze niet te intensief vervolgd worden. Goudjakhalzen huilen als wolven, maar zijn net zo omnivoor

als vossen. Ze lusten onder andere hoefdieren (zelf gejaagd of dood gevonden), hazen en konijnen, knaagdieren, reptielen, vogels en hun eieren, ongewervelden, fruit en afval.

Europese opmars De eerste goudjakhals bereikten het Europese continent waarschijnlijk vroeg in het Holoceen.¹ Middeleeuwse geschreven bronnen maken vervolgens melding van jakhalzen in Bulgarije, Griekenland en Kroatië. Ook nu nog komen de meeste jakhalzen voor in het zuidoosten van het continent. Maar zeker niet meer alleen daar.

In de loop van de 20^e eeuw begon de goudjakhals voorzichtig toe te nemen, vermoedelijk als gevolg van minder intensieve bejaging. De soort begon niet alleen de gaten te vullen die waren gevallen in zijn verspreidingsgebied op de Balkan, maar zich ook langzaam maar zeker richting Midden-Europa uit te breiden, naar landen als Roemenië, Hongarije en Slovenië.² Eind jaren '80 doken de eerste jakhalzen op in Italië en Oostenrijk, en in 1996 werd er zowaar voor het eerst – en niet voor het laatst – een goudjakhals in Duitsland waargenomen.³ Inmiddels hebben cameravallen in Zwitserland en zelfs in de Baltische staten plaatjes van jakhalzen geschoten, en er verschijnt een gestage stroom aan artikelen met als

titel: "Eerste waarneming van een goudjakhals in ...".

De huidige stand van zaken is gedetailleerd in kaart gebracht door drie roofdieronderzoekers – twee biologen (Miha Krofel en John Linnell) en een jurist (ondergetekende) – en recent gepubliceerd in het tijdschrift *Biodiversity and Conservation*.⁴ Zoals de verspreidingskaart laat zien, is de goudjakhals inmiddels in zo'n dertig Europese landen gespot. Het einde aan de expansie lijkt nog lang niet in zicht en ook Nederland en Vlaanderen liggen binnen bereik.

Raadsels Waar deze spectaculaire areaaluitbreiding van de goudjakhals door wordt veroorzaakt, of mogelijk gemaakt, is nog een open vraag. Afgenomen vervolging en veranderend landgebruik door de mens spelen mogelijk een rol. Dat pionierende jakhalzen steeds noordelijker en westelijker verschijnen heeft wellicht ook te maken met het veranderende klimaat, met name de minder strenge winters. Ook is wel gesuggereerd dat jakhalzen zich gemakkelijker kunnen vestigen in gebieden waar weinig of geen wolven zijn. Dat laatste is echter duidelijk niet het hele verhaal, want in Polen en Duitsland zijn jakhalzen onlangs juist gesignaleerd in gebieden waar het wemelt van de wolven. Het komt zelfs voor dat een wolf en

een goudjakhals samen een gezin stichten. In Bulgarije is dergelijke hybridisatie al vastgesteld.⁵ Interessante vraagstukken, en voer voor verder onderzoek.

Heel wat prangender zijn de vragen waarmee natuurbeheerders en overheden worden geconfronteerd in landen waar de goudjakhals als ogenschijnlijke nieuwkomer op het toneel verschijnt. Dient de soort hier beschouwd te worden als exoot die moet worden bestreden, of moet hij juist met open armen worden ontvangen? Moeten arrivinge jakhalzen niet anders behandeld worden dan bijvoorbeeld de wolf, waarvan wel duidelijk is dat zijn opmars in (heel) Europa een "comeback" betreft? De eerder genoemde studie ging deze vragen te lijf.⁴ De antwoorden moesten voor een belangrijk deel gezocht worden in internationale afspraken in het kader van het Biodiversiteitsverdrag, het Verdrag van Bern over Natuurbescherming in Europa, en de EU Habitatrichtlijn. Dat verklaart meteen waarom een jurist zich met jakhalzen bemoeit. Hieronder volgen enkele resultaten.

De goudjakhals is geen exoot

Recente controverses in "nieuwe" jakhalslanden illustreren dat de benoemde vraagstukken niet slechts theoretisch van aard zijn. In landen als Estland, Letland, Litouwen

en Oekraïne wordt de goudjakhals door de nationale autoriteiten aangemerkt als ongewenste exoot, en afschot van jakhalzen gestimuleerd. Met deze opstelling wordt de plank echter goed misgeslagen. Sterker nog, zo ingewikkeld is het helemaal niet. Breed gedragen definities overeengekomen onder het Biodiversiteitsverdrag en het Verdrag van Bern maken duidelijk dat de term "exoot", of "uithemse soort" ("alien species" in het Engels), alleen van toepassing is op soorten die *door de mens* buiten hun normale verspreidingsgebied gebracht zijn.

leggen *internationale* verplichtingen beperkingen op aan de vrijheid van nationale overheden om hun beleid ten aanzien van de jakhals te bepalen, of het nu gaat om lang gevestigde populaties of nieuwkomers. Zo verplicht het Verdrag van Bern staten in algemene zin om te waarborgen dat jakhalspopulaties niet bedreigd worden. In de lidstaten van de EU vloeien bovendien concrete verplichtingen voort uit de Habitatrichtlijn. De goudjakhals is een soort van EU-belang die staat vermeld op Bijlage V van de richtlijn. Op hun zwerftochten door de EU

Habitatrichtlijn.

De Baltische staten lopen op dit punt momenteel duidelijk uit de pas, en komen in beginsel in aanmerking voor een tik op de vingers uit Brussel. Dat laatste geldt in minstens even sterke mate voor Griekenland. Hoewel de Griekse jakhalzenpopulatie steeds verder lijkt weg te drijven van een gunstige staat van instandhouding, is het doden van jakhalzen momenteel niet eens in nationale wetgeving gereguleerd. In Slovenië, ten slotte, is de jakhals onlangs aangemerkt als bejaagbare soort, hoewel systematische monitoring van de populatie bepaald niet plaatsvindt.

Andere vraagstukken die verband houden met de huidige ontwikkelingen rond de goudjakhals in Europa, maar hier verder onbesproken blijven, zijn de wenselijkheid van grensoverschrijdende samenwerking gericht op deze soort, en eventueel te nemen maatregelen om hybridisatie tegen te gaan tussen jakhals en huishond, en tussen jakhals en wolf. Ook die laatste categorie kan namelijk niet in alle gevallen worden bestempeld als "natuurlijk".⁴

De hierboven aangestipte vraagstukken zijn niet alleen op de goudjakhals van toepassing. Het geval van de goudjakhals in Europa staat immers niet op zichzelf. Meer en meer soorten zijn hun areaal aan het uitbreiden of verleggen onder invloed van onder meer klimaatverandering, en de verwachting is dat deze ontwikkeling zich zal versterken. De uitkomsten van de besproken studie kunnen dus ook voor andere soorten relevant zijn.

Goudjakhals bij nacht in Slovenië. Foto Miha Krofel

In het licht van het indrukwekkende recente verspreidingspatroon van de goudjakhals moet er ook bij jakhalzwaarnemingen in landen als Zwitserland, Duitsland en Estland van uit worden gegaan dat de dieren daar zelfstandig zijn gearriveerd. Die jakhalzen moeten dus *niet* worden aangemerkt als exoot, en internationale afspraken om de verspreiding van exoten tegen te gaan zijn dus *niet* op hen van toepassing. Dit ligt enkel anders in gevallen waar concrete aanwijzingen zijn dat bepaalde jakhalzen door de mens zijn geïntroduceerd.

Juridische status Maar als de goudjakhals geen exoot is, in welk vakje past hij dan wel? Een inventarisatie van de juridische status van de goudjakhals in de nationale wetgeving van alle Europese landen waar hij voorkomt laat grote verschillen zien – van strikt beschermd tot vogelvrij. Tegelijkertijd

reist deze juridische status met de jakhalzen mee.

Bejagen, niet uitroeien Anders dan de wolf, die in de meeste EU-landen strikte bescherming geniet onder Bijlage IV van de Habitatrichtlijn, en waarvoor Natura 2000 gebieden moeten worden aangewezen op grond van Bijlage II,⁶ is op de goudjakhals uitsluitend het flexibele regime van Bijlage V van toepassing. Dit betekent dat bejaging van jakhalzen mag worden toegestaan, maar wel op voorwaarde dat die bejaging niet in de weg staat aan het behouden of bereiken van een gunstige staat van instandhouding. EU-lidstaten zijn bovendien verplicht de jakhalspopulatie(s) op hun grondgebied systematisch te monitoren. Nationaal beleid dat erop gericht is de soort uit te roeien of de vestiging van jakhalzen te voorkomen, staat duidelijk op gespannen voet met de

Ook in de Lage Landen? De trend van de metapopulatie op Europees niveau suggereert dat de positieve krachten die op de jakhals inwerken de laatste decennia beïnvloedend sterker zijn dan de negatieve. De opmars van de goudjakhals lijkt voorlopig dan ook niet ten einde. Of en wanneer er ooit jakhalzen zullen opduiken in Nederland of België is koffiedik kijken, maar het lijkt zeker niet uitgesloten. Toch maar vast reserveren, die domeinnaam www.goudjakhalzeninederland.nl?

Arie Trouwborst is universitair hoofddocent milieurecht aan de Universiteit van Tilburg en lid van het Large Carnivore Initiative for Europe.
(a.trouwborst@tilburguniversity.edu)

Meer weten?

Naast de literatuurverwijzingen zetten we ook gerelateerde filmpjes, artikelen, rapporten en weblinks online. Kijk op www.zoogdierwinkel.nl/Zoogdierdigitaal_26-3